

## VIAȚA ROMANĂ ÎN JUDEȚUL GORJ

de CONSTANTIN C. PETOLESCU

Cum este știut, Oltenia – ca și Banatul și Muntenia – intra sub stăpînirea romană încă după primul război dacic al lui Traian (101–102) : în preajma celui de-al doilea război, regele Decebal pretindea să i se restituie țara pînă la Istru (Cassius Dio, *Istoria romană*, LXVIII, 12, 2). Viitoarea provincie era de pe atunci temeinic legată de imperiu prin marele pod peste Dunăre de la Drobeta, de la care un drum, străbătînd zona de dealuri subcarpatice, ducea, peste pasul Vîlcan, spre Ulpia Traiana Sarmizegetusa.

Teritoriul actualului județ Gorj a făcut și el parte din vatra primară de romanizare – fenomen a cărui intensitate și aspecte urmează a fi mai atent urmărite prin cercetările viitoare<sup>1</sup>.

Un rol important a deținut în acest proces armata. Centrul militar cel mai important de pe cuprinsul Gorjului a fost, fără îndoială, cel de la Bumbești – unde cercetările au pus în evidență trei castre : două numai cu val de pămînt – la Vîrtopu<sup>2</sup> și Pleșa (fost Porceni)<sup>3</sup> –, un altul înălțat din piatră în anul 201 e.n. (pe locul unuia din **muri caespiticii**)<sup>4</sup>. Descoperirile epigrafice atestă la Bumbești mai întîi o unitate de infanterie, probabil arcași (**cohors IV Cypria**)<sup>5</sup>, cu efectiv de 500 de oameni ; ulterior s-a aflat în garnizoană **cohors I Aurelia Brittonum milliaria** – unitate tot de infanterie, numărînd 1000 de soldați, ea fiind cea care a înălțat castrul de piatră<sup>6</sup>.

Centrul militar de la Bumbești este singurul din județ care a beneficiat de o cercetare intensă<sup>7</sup>, cu largi posibilități de valorificare muzeistică și turistică.

Un alt castru se află la Cătunele de Motru<sup>8</sup> ; nu se știe însă ce unitate militară a staționat aici. Un al treilea – cel de la Pinoasa<sup>9</sup> – a fost distrus de exploatările carbonifere Rovinari, înainte de a fi fost cercetat.

Romanizarea a fost, de asemenea, determinată de procesul de colonizare și întemeierea de așezări civile. Gorjul actual fiind un ținut cu resurse și posibilități de afaceri mai modeste – lipsesc astfel câmpiile mănoase care au asigurat înflorirea Romulei și Sucidavei, la fel resursele miniere ale Daciei Superioare –, nici o așezare nu a atins un nivel de dezvoltare care să-i permită obținerea titlului de **municipium**. Dar descoperirile arheologice și epigrafice probează existența a numeroase așezări rurale (**vici**), cea de la Bumbesti atingând o dezvoltare cvasiurbană : era foarte probabil un **pagus**, ca Aquae sau Micia în Dacia Superioară.

Astfel, descoperirile arheologice atestă pe cuprinsul județului Gorj de astăzi cel puțin 15 așezări rurale ; amintim pe cele de la Bîrsești, Bobu, Borosțeni, Cătune, Iezureni, Săcelu, Ohaba, Sura, Tîrgu-Jiu, Topești<sup>10</sup> ; despre unele posedăm numai informații vagi sau mențiuni de descoperiri monetare izolate<sup>11</sup>.

În general, viața romană pe teritoriul Gorjului de astăzi este puțin cunoscută, cercetările – cu excepția celor de Bumbesti – fiind abia la început. Cel ce urmărește antichitățile din județele vecine, remarcă aici numărul mai mic de descoperiri. Credem însă că această imagine se datorează, măcar în parte, unei lacune de informare – ea urmînd a fi înlăturată prin cercetările viitoare. Oricum, nu poate fi o simplă întâmplare că în Gorj au ieșit la lumină cîteva monumente epigrafice de deosebită valoare : altarul de la Săcelu dedicat zeilor medicinei<sup>12</sup>, inscripția funerară de la Iezureni a unui cetățean al coloniei Drobeta<sup>13</sup>, precum și o serie de monumente sculpturale, în special funerare (la Cătune<sup>14</sup>, Bobu<sup>15</sup>, Măgherești-Săcelu<sup>16</sup>). Și în alte părți au apărut antichități care pun în evidență aspecte ale unei vieți materiale sau spirituale de cea mai autentică factură romană (astfel, resturile de construcții din cartierul Olarilor – la Tîrgu-Jiu<sup>17</sup>, sau statueta de bronz aurit a Minervei de la Ohaba<sup>18</sup>).

În ultimii ani (1976–1978) au fost efectuate primele cercetări sistematice la Săcelu – de către autorul acestei comunicări, în colaborare cu Muzeul județean Gorj. Deși săpăturile nu au avut o amploare mai mare, rezultatele au fost deosebit de importante<sup>19</sup> – justificînd continuarea lor, cu intensitate sporită.

Unele date despre această așezare se cunosc și din notele lui Pamfil Polonic, păstrate între manuscrisele lui Gr. G. Toculescu, fie la Biblioteca Academiei, fie la Institutul de arheologie din București<sup>20</sup>. Alte date apar într-un raport al lui Al. Ștefu-

Ilescu către Ministerul Instrucțiunii Publice, păstrat la Arhivele Statului, București<sup>21</sup>.

Se știa astfel că lângă un pod peste râul Blahnița au apărut urmele unei clădiri cu hipocaust (considerată drept therme); tot din notele lui Polonic aflăm conținutul unui fragment de inscripție funerară (de la Ștefulescu aflăm că a fost descoperită în punctul „Turita”). Între timp, învățătorul Dănescu a descoperit inscripția dedicată zeilor medicinei (vezi mai sus), iar după anul 1930 a apărut un coronament de monument funerar de marmură cu lei<sup>22</sup>.

Mergînd pe firul acestor date, am reușit a identifica o întinsă așezare romană. La podul de peste Blahnița se află resturile unui mare edificiu, cu instalație de hipocaust (iudecînd după unele fragmente de **tegulae mammatæ** descoperite în timpător în arătură, dar și în cursul săpăturilor. Un număr important de monede<sup>23</sup> atestă durata acestei clădiri pe întreg cuprinsul perioadei de stăpînire romană în Dacia. Totodată, s-a identificat locul necropolei (la est de sediul C.A.P., lângă secția locală a S.M.A.); aici a apărut o mare stelă funerară cu inscripție, aflată acum în Muzeul județean<sup>24</sup>. În inscripție apar numele a trei personaje, al căror gentiliciu, se pare **Venusius**, ar indica o obîrșie italică.

Toate antichitățile menționate au apărut, de fapt, în raza satului Hăiești: Săcelu se află la 3 km mai spre nord, pe cursul râului Blahnița; Măgherești se află pe cealaltă vale, la 1 km mai departe, pe pîrîul Sunătoarea. La vremea cînd antichitățile de pe malul Blahniței intrau în circuitul literaturii de specialitate, satul Hăiești era împărțit între două comune: partea de la vest de drum ținea de comuna Măgherești, cea de la est de drum de comuna Săcelu. Astfel, o parte din urmele romane cădeau și în raza comunei Măgherești, creînd impresia că ar exista o așezare romană și în acest sat.

De fapt, este vorba de **o singură așezare romană**. Actualmente, și satul Măgherești face parte din comuna Săcelu. De aceea, noi vom utiliza de acum înainte denumirea de **așezarea romană de la Săcelu** — pînă cînd o descoperire epigrafică ne va face cunoscut numele ei antic, daco-roman.

Desigur, amplificarea cercetărilor va aduce date tot atît de importante și despre alte stațiuni arheologice romane din județul Gorj. Totodată, este necesar ca cercetările să scoată la lumină dovezi despre continuitatea elementului autohton, geto-dac, care trebuie să fi fost deosebit de numeros în zona

de dealuri a Olteniei – el reprezentând aici foarte probabil factorul demografic de bază. Prezența acestuia va trebui urmărită și sub aspectul influenței asupra unor elemente ale civilizației materiale romane – în primul rând asupra producției ceramice (Bumbești, Săcelu). Desigur, geto-dacii romanizați au reprezentat și aici legătura, în timp, între perioada anterioară, a Daciei libere, și epoca post-aureliană – când romanitatea carpato-ponto-danubiană avea să evolueze spre o realitate demografică nouă : poporul român.

#### N O T E

1. Vezi D. Tudor, *Oltenia romană*<sup>4</sup>, București, 1978, p. 226—228.
2. Idem, p. 309, nr. 52.
3. Părerea că aici s-ar afla o fortificație austriacă (vezi nota 2) a fost infirmată recent; cercetările din august—septembrie 1979 au stabilit că aici este un castru de pământ, probabil datînd din perioada cuceririi Daciei.
4. Idem, p. 268—270, nr. 7.
5. Gr. Florescu — C.C. Petolescu, *Inscripțiile Daciei romane* (abreviat : IDR), II, București, 1977, nr. 179.
6. IDR, II, 175.
7. Cercetările au fost efectuate de Exspectatus Bujur (Institutul de arheologie, București), în colaborare cu Muzeul județean Gorj.
8. D. Tudor, *op. cit.*, p. 273.
9. Idem, p. 286. Recent au descoperit un plan al acestei fortificații, întocmit de P. Polonic.
10. D. Tudor, *op. cit.*, p. 226—228.
11. Idem; vezi și nota 23.
12. Al. Ștefulescu, *Gorjul istoric și pitoresc*, Tirgu-Jiu, 1904, p. 182 ; IDR, II, 182.
13. Al. Ștefulescu, *op. cit.*, p. 175—176 ; p. 175—176 ; IDR, II, 181.
14. Gr. Florescu, *I monumenti funerari romani della Dacia Inferiore*, București, 1942, p. 39—41, nr. 38. De la Cătune mai provin : o mîină de bronz susținînd inițial o Victorie (D. Tudor, *Anuarul Institutului de Studii Clasice*, Cluj, II, 1933—1935, p. 185—186, nr. 7) și un eros de bronz (Al. Bărcăcilă, *Arhivele Olteniei*, XIII, 1934, 71—73, p. 102, nr. 2 c, fig. 48 ; cf. C.C. Petolescu, *Oltenia. Studii și comunicări — Istorie*, Craiova, 1974, p. 64, nr. 5).
15. Octavian Toropu, *SCIVA*, 26, 175, 1, p. 121.
16. Gr. Florescu, *op. cit.*, p. 37—38, nr. 34—35 („Măgherești“, de fapt din același loc cu toate monumentele publicate ca descoperite la Săcel) ; IDR, II, 183 (fragment de stelă funerară cu inscripție de la Săcelu „dispărută“, acum regăsită și aflată în Muzeul județean Gorj) ; vezi și nota 24.
17. D. Tudor, *op. cit.*, p. 227.
18. P. Gherghe, *Revista muzeelor*, 1978, 1, p. 72—73.

19. O scurtă informare a apărut încă din primul an de cercetări sub semnătura lui P. Gherghe și Gh. Calotoiu, în „Gazeta Gorjului“, nr. 1222, 7 august 1976, p. 8.
20. Vezi D. Tudor, *op. cit.*, p. 227.
21. Arh. Stat., București, fond Min. Instr. Publ., dosar 226/1899, filele 6—7 (informație Constanța Știrbu).
22. Pentru toate, a se vedea mai sus notele 12, 16.
23. Monedele descoperite se întind de la Hadrian la Severus Alexander.
24. Monumentul face parte din categoria stelelor aniconice. Partea superioară, parțial distrusă (gresia se despică în plăci pe lung) era se pare închisă într-un fronton triunghiular, în care este redat un motiv vegetal. Dimensiuni: 2,10×0,95 m; alături s-a descoperit baza de susținere a stelei, lucrată din piatră nisipoasă (spartă în mai multe blocuri). Inscripția este închisă într-un chenar cu prafile (1,00×0,65 m); literele sînt înalte de 6 cm în r. 1, de 4,5 în celelalte, iar în ultimele de 7 cm; ca semne despărțitoare sînt folosite puncte triunghiulare sau frunze. Inscripția este parțial stearsă, în special pe margini; la fel r. 5—7, din care au rămas doar cîteva litere. Textul reconstituit este următorul: D(is) M(anibus). / [Ve]nusia Rus[tica/na] v[i]xit ann(is) LX. / [Ven]usius R[u]s[ti]can[us] vi[x](it( ann(is))... / ...SAI...G.... / [et Iu]lia[nus (?) parenti/bus] (?) b(ene) m(erentibus) p(osuerunt).
25. Literele rămase din partea finală a gentilicului se pretează la o serie de întregiri, dintre care am propune [Ve]nusia (este singurul dintre numele posibile atestat la feminin: cf. W. Schultze, *Zur Geschichte lateinischer Eigennamen*, Berlin, 1933, s.v. Ansius, Canusius, Manusius, Tanusius, Venusius). Literele RVS..., ținînd de începutul cognomenului, se poate întregi în mai multe forme, din care am prefera *Rusticana* (vezi și rîndurile 5—6); cf. Iiro Kajanto, *The Latin Cognomenia*, Helsinki, 1965 (Commentationes humanarum litterarum, XXXVI, 2), p. 230: Russus, Rusillo, Rusinus; p. 310—311: Rusticanus/na. Cf. și ILS, III, 1 (indici), p. 236, unde mai apar și Rusonius, Rusonianus. — În r. 6—7 erau probabil numele celor care au ridicat monumentul.